

نامه به سردبیر

سردبیر محترم مجله وزین فرهنگ و ارتقاء سلامت فرهنگستان علوم پزشکی

با سلام و ادب و احترام

مقاله‌ای در دوره دوم شماره ۱ نشریه به چاپ رسیده که با عنوان: "حیات طیبه یا مفهوم سلامت معنوی اسلامی" این رابطه نکاتی را به عرض می‌رسانم:

فرهیختگان مستحضرنند که از نظر اسلام انسان موجودی است دارای جسم و روح که ارتباط بین آن‌ها براساس تفاسیر شیعی درباره آیه ۴۲ سوره زمر توسط قالب مثالی برقرار می‌شود. اسلام عزیز، سلامتی را امانت الهی دانسته و موضوع حفظ و ارتقای سلامت جسم و روح را مورد تأکید قرار داده است و خداوند ما را به خود مراقبتی معنوی امر فرموده است. در سوره حشر "یا ایها الذین امنوا اتقوا الله ولتنظر نفس ما قدمت لغد و اتقوا الله ان الله خبیر بما تعملون" ۱۸ پروا داشتن از خدا سبب مصون ماندن از فریب شیطان است، پس ای کسانی که ایمان آورده اید! از خدا بترسید و به تکلیف الهی خود عمل کنید، هر کس از شما باید بنگرد که برای فردای آخرتش چه پیش فرستاده است، از خدا بترسید و به حساب کارهایی که انجام داده‌اید، برسید و نیک و بدش را در یابید بدانید که خدا از آنچه می‌کنید، با خبر است. علامه طباطبایی درباره این آیات فرموده‌اند: "بر کسی که ایمان به خدا و رسول و روز جزا دارد، واجب است که پروردگار خود را به یاد آورد، و او را فراموش نکند، و ببیند چه عملی مایه پیشرفت آخرت او است، و به درد آن روزش می‌خورد که به سوی پروردگارش برمی‌گردد. و بداند که عمل او هر چه باشد، برایش حفظ می‌شود، و خدای تعالی در آن روز به حساب آن می‌رسد، و او را بر طبق آن محاسبه و جزا می‌دهد، جزایی که دیگر از او جدا نخواهد شد. این آیات مؤمنین را وادار می‌کند که به یاد خدای سبحان باشند، و او را فراموش نکنند، و مراقب اعمال خود باشند، که چه می‌کنند، و مراقب باشند که جز اعمال صالح انجام ندهند، و صالح را هم خالص برای رضای خدا به جای آورند، و این مراقبت را استمرار دهند، و همواره از نفس خود حساب بکشند، و هر عمل نیکی که در کرده‌های خود یافتند، خدا را شکرگزارند و هر عمل زشتی دیدند خود را توبیخ کرده، نفس را مورد مؤاخذه قرار دهند، و از خدای تعالی طلب مغفرت کنند" (تفسیر المیزان)

همچنین در سوره مائده آیه ۱۰۵ هم تأکید فرموده: "یا ایها الذین آمنوا علیکم انفسکم لا یضرکم من ضل اذا اهتدیتم الی الله مرجعکم جمیعا فینبئکم بما کنتم تعملون" ای کسانی که ایمان آورده‌اید مراقب خویشتن باشید و ایمان خود را محکم نگه دارید، که اگر همه عالم گمراه شوند و شما به راه هدایت باشید، زبانی از آنان به شما نرسد، بازگشت همه شما و آنان همگی به سوی خداست، آنگاه شما و ایشان را از حقیقت فرجام آنچه می‌کردید، آگاه خواهد ساخت. "آیه مؤمنین را امر می‌کند به اینکه بخود پردازند، و مراقب راه هدایت خود باشند، و از ضلالت کسانی که گمراه شده‌اند، نهراسند، و بدانند که خدای تعالی حاکم بر جمیع مردم است، برای هر کسی برحسب عملش حکم می‌کند" (المیزان). اما درباره تعریف روح حضرت ایت الله دستغیب در کتاب قلب سلیم خود در آورده‌اند که "روح جوهر روحانیه و لطیفه ربانیه، شناسا، دانا، توانا، مورد تکلیف الهی، محل احساسات و عواطفی چون ترس، امید، غم، شرمساری، کینه، حسد، کبر، نفرت و انتقام جویی و... مدرک محیط اطراف و مورد خطاب خدا است که ثواب و عقاب برای اوست. (دستغیب، ۱۳۴۲)

و آیات قرآن از روح به عنوان قلب نام برده است. قلب در قرآن کریم در غالب موارد به معنای فؤاد است. اما برخی از لغویان، قلب را به معنای عقل دانسته‌اند «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أُلْقِيَ السَّمْعُ وَ هُوَ شَهِيدٌ» (ق: ۳۷). چنانچه در آیه‌ی ۴۶ سوره حج کار قلب، تعقل و عقل ورزی بیان شده است: «أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا» مطابق مضمون

این آیه، ابزار تعقل، قلب (روح) است. این مطلب در روایات نیز مورد تأکید قرار گرفته است. در روایتی قلب را از جمله جوارحی معرفی کرده که تعقل با آن صورت می‌گیرد: «فمنها (الجوارح)، قلبه آذی به یعقل یفقه و یفهم و هو امیر بدنه» (کلینی، ۱۳۸۸ ش. ج ۲: ۳۸). در بین مفسران علامه طباطبایی در ذیل آیه ۷ سوره ی ق به این نکته اشاره کرده‌اند: «قلب چیزی است که انسان به وسیله آن تعقل می‌کند و در نتیجه حق و باطل و خیر و شر را از یکدیگر تمیز می‌دهد» (طباطبایی، ۱۳۵۰ ش. ج ۱۸: ص ۳۵۶).

قلب در اصطلاح قرآنی، مرکزی است که شامل سه بعد ادراک، عاطفه و عمل است. قرآن کریم سه مقوله ادراکات، عواطف و اعمال را به قلب نسبت داده که از نظر ایجاد مترتب بر یکدیگرند. در بین این سه بعد، ادراک و معرفت شأن اساسی قلب است که دو شأن عاطفی و عملی نیز از آن نشأت می‌گیرند. (مهدی‌زاده، ۱۳۸۳ ش.).

قرآن کریم برای روح سلامت و بیماری را بیان فرموده به نحوی که قلب سلیم در برابر قلب مریض ذکر شده است. واژه سلیم از «سلم» و «سلامت» به معنای دور بودن از آفات ظاهری و باطنی است. (راغب اصفهانی، ۱۳۴۲) یکی از واژه‌های قرآن کریم «قلب سلیم» است که در سوره الصافات آمده "سلام علی نوح فی العالمین، انا کذلک نجزی المحسنین، انه من عبادنا المومنین، ثم اغرقنا الاخرین، و ان من شیعتہ لایبراهیم، اذا جاء ربه بقلب سلیم"

جالب‌ترین تفسیر برای «قلب سلیم» را امام صادق (ع) چنین بیان فرموده: (کلینی، ۱۳۶۳) قلب سلیم قلبی است که خدا را ملاقات کند، درحالی که هیچ کس جز او در آن نباشد. و هم چنین: کسی که نیت صادقی دارد، صاحب قلب سلیم است؛ چرا که سلامت قلب از شرک و شک، نیت را در همه چیز خالص می‌کند (مجلسی، ۲۴۰ هـ). بنابراین، امام صادق (ع)، صاحبان نیت پاک و خالص را، صاحب قلب سلیم می‌داند. درباره اهمیت قلب سلیم همین بس که قرآن مجید پس از توصیه و به تقوی و ضرورت محاسبه نفس "یا ایها الذین امنوا تقوا الله ولتنظر نفس ما قدمت لغدا واتقوا الله ان الله خیبرما تعملون (حشر/۱۸) آن را تنها سرمایه نجات روز قیامت شمرده، چنان که در سوره «شعراء» می‌خوانیم: "یَوْمَ لَا یَنْفَعُ مَالٌ وَ لَا بَنُونَ * اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِیْمٍ" (شعرا ۸۸-۸۹) روزی که نه مال سود می‌دهد و نه فرزندان، مگر آن کس که با قلبی رسته از شرک نزد خدا بیاید (یعنی احدی را در عالم جز خدا مؤثر نداند، محقق). حضرت مولای متقین در مناجات خود در مسجد کوفه برای قیامت امان طلبیده و در خواست قلب سلیم می‌فرمایند "اللهم انی اسئلك الامان یوم لا ینفع مال ولا بنون الا من اتی الله بقلب سلیم" (مفاتیح‌الجنان).

رسول اکرم (ص) نیز در پاسخ به کسی که درباره قلب سلیم پرسیده بود، فرمودند: "دین بلا شک و هوی، و عمل بلا سمعۀ و ریاء" (محدث نوری، ۱۴۰۸ هـ) قلب سلیم دین بدون شک و هوای نفس، و کردار بدون شهرت‌طلبی و ریاء است.

با عنایت به اینکه «قلب» در اصطلاح قرآن به معنی روح و عقل است در یک جمع‌بندی می‌توان گفت: صاحب قلب سلیم کسی است که روح و عقلش از هر گونه شرک و شک در حیطة عقیده و هرگونه گناه و فساد در مرحله عمل پاک و مبراست. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۹). قلب سلیم، نعمتی بزرگ است که نصیب هر کس شود، از تمامی شرک و شک، ریاء و تردید، کفر و نفاق، کینه و حسد، حب دنیا، هوای نفس و خلاصه همه آرایش‌ها، پیراسته و پاک می‌گردد. امام باقر (ع) فرمود: «لا سلامۀ کسلامۀ القلب؛ (حرانی، ۱۴۰۴ هـ) هیچ سلامتی همچون سلامتی قلب نیست.» و امیرالمؤمنین علی (ع) فرمود: «اذا احب الله عبدا رزقه قلبا سلیما و خلقا قویما (عبدالواحد امدی، ۱۳۶۶) هر گاه خدا بنده‌ای را دوست داشته باشد، به او قلب سلیم و اخلاق استوار و نیک، روزی می‌دهد.

مسلماً دستیابی به قلب سلیم با سیر در مراتب ایمان حاصل می‌شود و از تسلیم حضرت حق شدن و پذیرش اسلام و اقرار لسانی تا باور قلبی و ایمان، سپس ظهور ایمان در اعضا و جوارح با ملکه تقوی سپس زهد و اجتناب از شح نفس و دنیاطلبی و تکاثر و بعد از آن مقام یقین، پایداری و استقامت بدون شک و تردید در دین و در نهایت اخلاص و انجام امور تنها برای رضای حضرت حق. در طیفی صعودی برای مسلمین، مومنین، متقین، زاهدین، موقنین و مخلصین امکان دستیابی به قلب سلیم فراهم می‌شود. نکته مهم این که: این تلاش برای تهذیب نفس و خودسازی دائم و محاسبه نفس هر روزه و همه روزه سبب می‌شود که افراد به بالاترین درجه از سلامت روح برسند و صاحب نفس مطمئنه گردند و مورد خطاب حضرت حق قرار گیرند و خداوند به آن‌ها حیاتی پاک عطا فرماید. که

می‌فرماید. یعنی مراقبت معنوی و استمرار در ایمان و انجام اعمال صالح، فرد را به حیاتی جدید که بالاترین مرتبه از کیفیت زندگی است نایل می‌کند که قرآن آن را حیات طیبه می‌نامد. صاحب‌المیزان می‌فرماید: «حیات» به معنای جان انداختن در چیز و افاضه حیات به آن است، پس این جمله با صراحت لفظش دلالت دارد بر اینکه خدای تعالی مؤمنی که عمل صالح کند به حیات جدیدی غیر از آن حیاتی که به دیگران نیز داده، زنده می‌کند و مقصود این نیست که حیاتش تغییر می‌کند؛ مثلاً حیات خبیث او را مبدل به حیات طیبه می‌کند که اصل حیات حیات عمومی باشد و صفتش را تغییر دهد؛ زیرا اگر مقصود این بود کافی بود بفرماید: «ما حیات او را طیب می‌کنیم»، ولی اینطور نفرمود؛ بلکه فرمود: «ما او را به حیاتی طیب زنده می‌سازیم (علامه طباطبایی، المیزان ج ۱۲ صفحه ۴۹۱). (حیات طیبه) حیاتی است واقعی و جدید که خداوند آن را به کسانی که سزاوارند افاضه می‌فرماید و این حیات جدید و اختصاصی جدای از زندگی سابق که همه در آن مشترکند نیست؛ در عین اینکه غیر آن است، همان است، تنها اختلاف به مراتب است نه به عدد، پس کسی که دارای آنچنان زندگی است دو جور زندگی ندارد؛ بلکه زندگی‌اش قوی‌تر و روشن‌تر و واجد آثار بیشتر است» (المیزان، ج ۱۲، صفحه ۴۹۳).

با توجه به موارد فوق به نظر می‌رسد که سلامت معنوی از دیدگاه اسلام برخوردار از روح سالم و داشتن قلب سلیم است و صاحبان قلب سلیم برخوردار از حیات طیبه.

با تجدید احترام

مینو اسدزندی